

Elżbieta Torój

INWENTARZE KSIĄŻEK MIESZCZAN LUBELSKICH Z PIERWSZEJ POŁOWY XVIII WIEKU

Celem pracy jest zaprezentowanie niewielkiej liczby inwentarzy książek, jakie lubelscy mieszczanie w ciągu pierwszej połowy XVIII wieku w różnych okolicznościach wnieśli do akt miejskich – ksiąg wójtowsko-ławniczych i radzieckich. Zwyczaj ten obserwujemy w Lublinie od ostatnich dziesięcioleci XVI w., tyle że w miarę upływu czasu i zmian dokonujących się w charakterze życia miasta pod wpływem wyniszczających wojen połowy XVII w. oraz obniżania się jego znaczenia gospodarczo-politycznego, zubożenia i malejącej liczby ludności, a także coraz bardziej ograniczonego dostępu mieszczan do kultury – inwentarze księgozbiorów odnajduje się w miejskich dokumentach coraz rzadziej, a te napotkane są coraz skromniejsze. W dawnej Polsce nie było wprawdzie obowiązku spisywania i wnoszenia do urzędowych akt rejestrów zgromadzonego dobytku, niemniej jednak różne życiowe sytuacje skłaniały właścicieli bądź ich spadkobierców do sporządzania inwentarzy ruchomości i polecenia tych dokumentów opiece prawa. Wśród różnych, mniej lub bardziej wartościowych przedmiotów, wyszczególniano także książki.

W Lublinie, podobnie, jak w innych miastach, książki określano zwykle bardzo nieprecyzyjnie. Podawano fragmenty tytułu bez nazwiska autora, samo nazwisko bez tytułu książki, zdarza się też, że podając oba te elementy przekręcano je, czasem operowano powszechnie przyjętymi w środowisku obiegowymi określeniami dzieł, które dzisiaj nie są już zrozumiałe. Technika opisu druków wynikała po prostu z bieżących potrzeb – inwentarze książek wiązały się ściśle z aktualnymi sprawami majątkowymi, toteż nie odkrywają ani motywów, ani też okoliczności nabycia dzieł, nie mówią także, jak one były czytane. Pomimo różnych usterek i ograniczonego znaczenia tych dokumentów dla badań nad czytelnictwem, dawne spisy książek stanowią dla nas ważne, a zwykle też jedyne dowody obecności słowa drukowanego w wielu środowiskach społecznych. Zachowały się najczęściej wyjątkowo, toteż przejmujemy je w postaci materiału nierzadko ogromnie wyselekcjonowanego i zubożonego, niemniej jednak w jakimś sensie użytecznego jako integralny element dociekań

nad kulturą odległych pokoleń.¹ Wydaje się, iż śledzenie utrwalonej częściowo choćby zawartości księgozbiorów w określonym czasie i środowisku, przy równoczesnej uwadze dla roli czynników społecznych i instytucji służących formowaniu kręgów odbiorców książek, może prowadzić do pewnych spostrzeżeń na temat potrzeb, którym wyszczególnione w inwentarzach pozycje mogły odpowiadać.

Lubelski materiał z interesującego nas okresu to zaledwie 8 niewielkich inwentarzy oraz 7 bardziej ogólnych wzmianek o właścicielach książek i dlatego może się on wydawać mało reprezentatywny dla środowiska. Zgadzając się zupełnie z takim przeświadczeniem, trudno jednak całkowicie zlekceważyć te, być może tylko przypadkiem spisane albo też przypadkiem ocalałe, dokumenty. Jednakże w ich poszukiwaniu przejrzanych zostało kilkanaście obszernych foliałów ksiąg miejskich z pierwszej połowy XVIII stulecia. Trudno powiedzieć, czy w tym czasie prowadzono w mieście, jak dawniej, odrębne księgi testamentów i inwentarzy rzeczy ruchomych. W każdym razie testamenty i inwentarze wnoszono wówczas nie tak rzadko właśnie do ksiąg wójtowsko-lawnicznych i radzieckich. Informacje o książkach odnajdujemy w nich jednak bardzo wyjątkowo. Trzeba także zauważyć, że w Lublinie, po okresie wyraźnie widocznego zainteresowania książką w końcowych latach XVI i w pierwszej połowie XVII wieku,² od roku 1678 do 1702 przeważnie nie odnajdujemy w ocalałych aktach najmniejszej wzmianki o księgozbiorach. Długą tę przerwę tłumaczyć można tyleż stwierdzonymi już tendencjami spadkowymi w kolekcjonerstwie książek w Polsce „popopotopowej”, co i ogólnym kryzysem miejskiej kultury tego czasu.³

Lublin stanowi znamieny przykład miasta, w którym kierunek przeobrażeń utrwalonych w pierwszej połowie XVIII w. przebiegał od XVI-wiecznego rozkwitu gospodarczego i zamożności dużej części obywateli do całkowitej ruiny materialnej; od ożywionych dyskusji światopoglądowych okresu reformacji do zastoju i marazmu umysłowego. Wojny z Kozakami i Szwedami w połowie XVII stulecia wywołały gwałtowny kryzys w dziejach miasta i zapoczątkowały regres we wszystkich dziedzinach jego życia. Okres podnoszenia grodu z ruin, jakie

¹ Zob. K. Głombiowski, *Problemy historii czytelnictwa*, Wrocław 1966; K. Głombiowski, *Nauka o książce nauką o człowieku*, „Studia o Książce” 4: 1974; K. Migoń, *O badaniach nad dziejami czytelnictwa*, w: *Dawna książka i kultura. Materiały międzynarodowej sesji naukowej z okazji 500-lecia sztuki drukarskiej w Polsce*, pod redakcją S. Grzeszczuka i A. Kaweckiej-Gryczowej, Wrocław 1975, s. 74 n.; K. Maleczyńska, *Biblioteki mieszczkańskie w dawnej Polsce – stan badań – problematyka – postulaty badawcze*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Bibliotekoznawstwo VII, Wrocław 1978.

² Ta część materiału została już opublikowana.

³ M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław 1986, s. 560 n.; M. Bogucka, *Dzieje kultury polskiej*, Wrocław 1987, s. 217 n.; R. Żurkowa, *Księgozbiory mieszczan krakowskich w XVII wieku*, „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” 13: 1967.

pozostały po potopie, trwał bardzo długo i choć w ostatnich latach XVII w. zaznaczyła się pewna stabilizacja, miasto było już bardzo słabe, a mieszkańcy przeważnie trwali pogrążeni w niedostatku. Wielokrotnie powracały klęski moru i głodu, ograniczyły się też możliwości mieszczańskiego dostępu do kultury.

Z początkiem wieku XVIII nadeszły nowe kataklizmy. Najpierw połowę grodu strawił pożar (1702), później rozpoczęła się wojna z Karolem XII, która przerodziła się w wojnę domową. Lublin stał się teraz „jakby sceną, na której wciąż ukazywali się główni aktorzy dramatu polskiego z czasów wojny dwudziestoletniej”.⁴ Miasto niszczało od pożarów, obowiązku utrzymywania przechodzących i stacjonujących wojsk, epidemii. Wojny przyniosły dalsze zubożenie, upadek rzemiosła i zanik miejskiego przemysłu. W kulturze kataklizmy te nie wyznaczyły już tak istotnego przedziału – tutaj regres dokonał się o wiele wcześniej.

O ludności tego czasu nie ma dokładniejszych wiadomości. Zieliński utrzymuje, że ubytki zaludnienia przekroczyły 50%; według ustaleń Stankowej w 1730 r. rzemieślników było w mieście niewiele, część rzemiosł zanikła zupełnie.⁵ Miasto było pełne ruin i walących się domów. Tak też widział je odwiedzający Lublin podczas sesji trybunału poeta Ignacy Krasicki – „zbiór pustek”, „godne siedlisko i chłopa i żyda”, „trzy karczmy, bram cztery ułamki, klasztorów dziewięć i gdzieniegdzie domki”.⁶

O kulturze Lublina tego okresu mamy bardzo mało wiadomości. Życie społeczne toczyło się tu od dawna pod wyłącznym wpływem Kościoła. Nadal istniały bractwa religijne, pielęgnowano liczne kultury świętych, działał teatr jezuicki, przybyły nowe zgromadzenia zakonne. Szkolnictwo zdecydowanie podupadło. Szkoła farna zapewniała zaledwie elementarne wykształcenie nielicznej młodzieży mieszczańskiej, stąd i analfabetyzm stawał się w środowisku raczej powszechny. Kolegium jezuickie działało wprawdzie nadal, lecz znacznie teraz zubożało, a w sytuacji gdy nie istniały w mieście konkurencyjne dla niego instytucje kulturalne pogrążało się w zastoju, nie reagowało na nowe prądy wychowawcze i naukowe, docierające do Polski wraz z myślą oświeceniową. Zakon miał małe grono uczniów – nie wiadomo, jak licznie uczęszczali do kolegium synowie mieszczan. Niemniej jednak, wpływ kolegium na życie środowiska był znaczny, stanowiło nadal najpoważniejszy w mieście ośrodek pracy duszpasterskiej, literackiej, a w pewnych dziedzinach wiedzy podejmowało akcję popularyzatorską. Kolegium stało się teraz znaczniejszym ośrodkiem wydawniczym, a pracowało przede wszystkim na potrzeby środowiska.

⁴ M. Stankowa, *Zmierzch znaczenia Lublina. Upadek (1648-1761)*, [w:] *Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. I, Lublin 1965, s. 138.

⁵ T. Zieliński, *Monografia Lublina*, t. I, Lublin 1839, s. 151; Stankowa, *op. cit.*, s. 144.

⁶ I. Krasicki, *Monachomachia i Antymonachomachia*, wstęp i opracowanie Z. Goliński, Wrocław 1969, s. 4–5. BN I 197.

W repertuarze wydawniczym oficyny jezuickiej wyraża się przede wszystkim program wychowania społecznego. Przez pierwszą połowę stulecia prasy jezuickie opuściło około 500 druków.⁷ Początkowo wydajność była mała, dopiero po roku 1730 książki wychodziły coraz częściej. Dorobek nie był jednak specjalnie zróżnicowany, a przy tym rzadko przedstawiał większą wartość. Widać wyraźnie, że tłocznia służyła zakonowi jako narzędzie wspomagające pracę duszpasterską. Najczęściej wydawano kazania. Są wśród nich kazania o tematyce kultowej, umoralniającej i pouczającej, ale szczególnie często drukowano panegiryczne kazania pogrzebowe oraz kazania trybunalskie o treści politycznej. Były tu też wznowienia wydań z końca XVII wieku.

W dalszym ciągu dużą wagę przykładano do teologii praktycznej, książek o treści ascetycznej i moralizującej (ok. 40 pozycji). Ważniejsze z nich to dzieła Ludwika z Granady⁸ i Wojciecha Tylkowskiego⁹, ale wydawano też Jana Morawskiego, Jana Kwiatkiewicza, Jana Krosnowskiego i Marcina Bogumiła Grymosza (często wznowienia). Rozpowszechniano podręczniki spowiedzi, wskazówki nabożnego życia, rozważania nad rzeczami ostatecznymi.¹⁰ Piśmiennictwo to miało charakter popularny i kierowane było do szerokich kręgów odbiorców.

Sporą grupę wydawnictw o praktycznym przeznaczeniu stanowią różnorodne modlitewniki. Były wśród nich polsko-łacińskie i łacińskie edycje *Psalmów Dawida* oraz Wacława Rzewuskiego wierszowany przekład siedmiu psalmów. Od początku XVIII w., wraz z rozpowszechnianiem się nabożeństwa drózkowego, dość rytmicznie wychodziły z tłoczni książeczki mające ułatwić rozpamiętywanie męki Chrystusa, tzw. drogi krzyżowe.¹¹ Drukowano popularne modlitewniki: oficja, koronki, książki różańcowe i inne modlitwy maryjne w rodzaju anielskiego pozdrowienia czy litanii, a także relacje o cudownych obrazach Matki Boskiej i utwory popularyzujące niezwykle żywot Maryi.¹²

⁷ Działalność wydawnicza jezuitów nie ma jeszcze wyczerpującego opracowania. Do tej pory opublikowano kilka przyczynków: L. Zalewski, *Drukarnia jezuitów w Lublinie*, w: *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie dnia 31 maja – 2 czerwca 1936 roku*, Warszawa 1936, część druga, sekcja IV księgoznawcza; P. Gdula, *Drukarnstwo lubelskie*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, sectio F, vol. 8, 1953 r. – o typografii jezuickiej na s. 56–59; I. Strelnikowa, *Lubelska drukarnia jezuicka (1683–1773)*, „Bibliotekarz Lubelski” nr 1–2: 1973; repertuar tłoczni przybliżyć nieco korzystając także z własnej kwerendy.

⁸ *Przewodnik grzeszników 1730 – wznowienie; Exercya albo zabawy duchowne 1730.*

⁹ *Stół mądrości 1741, 1749.*

¹⁰ Np. *Przewodnia do nieba 1744, 1745; Wyprawa do szczęśliwej wieczności 1747; Przeprawa do wiecznej szczęśliwości 1747.*

¹¹ Autorem kilku takich prac był Jakub Redliński, najczęściej, bo aż 10-krotnie wydawany w pierwszej połowie stulecia.

¹² Najciekawszy jest tu może polski przekład, wydany już wcześniej w Kaliszu: *Miasto święte niedoścignięmi tajemnicami błogostawione... życie przedziwnej Matki wcielonego Boga Maryi* – autorką była bernardynka, Maria od Jezusa, księni klasztoru w mieście Agreda, 1732.

Nieprzerwanie też utrzymuje się w programie wydawniczym żywotopisarstwo świętych. Na przełomie XVII i XVIII w. silnie uwypuklała się w nim nadzwyczajność i moc czynienia cudów. Wydawane w Lublinie żywoty świętych powstawały głównie w związku z zabiegami o wyniesienie na ołtarze osób pozostających od dawna w opinii świętości lub w celu utrwalenia kultu świeżo kanonizowanych postaci. I tak np. z tłoczni wyszły bezimiennie żywoty jezuitów Franciszka Ksawerago (1691, 1736) i Franciszka Borgiasza (1690) oraz opracowywana kilkakrotnie przez różnych autorów biografia Stanisława Kostki.¹³ Ze środowiska franciszkanów wywodziła się wydana w 1724 r. *Relacja życia błogosławionego Andrzeja z Conti* G. Karkutkiewicza. W roku 1737 opublikowano książkę J. Kocińskiego *Jacek święty w Polsce*, poświęconą kultowi kanonizowanego w 1593 r. dominikanina Jacka Odrowąża. Warto jeszcze zauważyć obszerny zbiór żywotów świętych kartmelitańskich, napisany przez Filipa od Świętej Trójcy, a wydany w polskim przekładzie O. Osmólskiego pt. *Ozdoba Karmelu* (1740). Tego rodzaju zbiory zakonne były w Polsce XVIII w. szczególnie modne – eksponowały świętość nadzwyczajną i pełną cudowności.¹⁴

W dorobku drukarni mamy także pewną liczbę polemik i zaczepek wyznaniowych. Wyznania reformacyjne nie budziły już jednak zainteresowania, nie ponawiano też wydań Rutki, kierowanych u schyłku XVII w. w stronę prawosławia. Polemiki XVIII-wieczne miały wyłącznie charakter antysemicki.¹⁵ Publikowano je niewątpliwie w celu ugruntowania nasilających się w Lublinie tego okresu nastrojów antysemickich, powstających na tle walki między miastem a Żydami o dostęp do handlu i prawo zamieszkania.

Druki o treści religijnej miały charakter masowy i przeznaczone były na doraźne potrzeby. Mało jednak mogły wpływać na pogłębienie życia duchowego – szerzyły na ogół płytką dewocję i wzmagały fanatyzm religijny. Były to w zasadzie takie treści, jakie mogły być zrozumiałe i przyjęte przez ogół nie wykształconego już w tym czasie społeczeństwa, do którego mentalności docierała zaledwie bardzo prosta argumentacja. A wiemy, że spora liczba tych książek wynikała z konkretnych zamówień społecznych.¹⁶ Ogólnie jednak były one zgodne z polityką kulturalną zakonu i mentalnością ludzi czasu, w którym powstały.

¹³ Reginald Bienkiewicz 1747; Michał Krogulecki 1748; Józef Reynald 1748.

¹⁴ Zob. U. Borkowska, *Hagiografia polska (XVI–XVIII w.)*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. II, cz. 1, Lublin 1975, s. 487–488.

¹⁵ Przeciwno Żydom siedmiokrotnie publikowano traktat Rabbiego Samuela (1725 – dwa razy, 1732, 1733 – dwa razy, 1740, 1748), uznający bóstwo Chrystusa (z łac. przekładu Alfonsa Bonhomine tłum. Jakub Redliński), do którego dołączano *Suplement albo przydanie niektórych nauk służących przeciwko Żydom do codziennej praktyki...* Jezuiti wydali także F. Neugeborhena, *Zwierciadło nędznych i zaślepionych Żydów...*, 1725.

¹⁶ Zwracał na to uwagę Ł. Zalewski i przytaczał przykłady zapisów na konkretne wydawnictwa celom dewocyjnym służące. *Drukarnia jezuitów...*, s. 110.

Drugą obszerną grupę wydawnictw stanowiły panegiryki (ok. 30%). Okazji do tej twórczości dostarczały różne okoliczności życiowe. Piśmiennictwo to miało stale na celu pozyskanie dobrodziejów, jednakże nie odnajdujemy wśród nich adresatów mieszczańskich.

Z innych treści w pierwszej połowie XVIII w. zaczęto wydawać w Lublinie książki, które dziś określilibyśmy jako pseudonaukowe, publikacje w rodzaju podręczników szkolnych, wyszło kilka dziełek prawniczych, pojawiły się wydawnictwa o charakterze praktycznym (m.in. kalendarze), od czasu do czasu programy teatralne. W połowie stulecia zaczęto drukować teksty sztuk scenicznych. W sumie nie było tego wiele, a niektóre pozycje miały po kilka wydań.

Wypada zwrócić jeszcze uwagę na książki szkolne. Najczęściej były to ćwiczenia retoryczne, z osławionym *Polakiem sensatem* W. Bystrzonowskiego na czele. Książka ta uznawana jest powszechnie za smutne świadectwo poziomu nauczania sztuki wymowy w szkołach jezuickich. Była jednak ogromnie popularna – od pierwszego wydania w 1730 r. w ciągu 20 lat ukazało się 13 edycji (w tym trzy lubelskie). Tę samą szkołę wymowy reprezentuje *Swada polska i łacińska* J. Ostrowskiego Danejkowicza – stary ten podręcznik lubelscy jezuici wprowadzili do ćwiczeń oratorskich w połowie XVIII stulecia. Publikacje z dziedziny retoryki i poetyki były na ogół mało wartościowe. Na ich tle wyróżnić można Józefa Iuventiusa *De ratione docendi ac scribendi* (1746). Dwukrotnie powtarzano wcześniejsze wydania Cypriana Suareza (1722, 1743), kilkakrotnie wydawano retoryczne prace Dacolonina, opublikowano też *Idiotismi polonici* Grzegorza Knapskiego (1746), wyciąg przysłów z III części *Thesaura*, przygotowany na użytek szkolny.

W pierwszej połowie stulecia zaznaczało się w kraju ożywienie w dziedzinie nauk matematyczno-przyrodniczych. Pod tym względem drukarnia jezuicka raczej się nie wyróżniła. Wydano W. Bystrzonowskiego *Informację matematyczną rozumnie ciekawego Polaka* (1743 i 1749), której autor m.in. krytykował naukę Kopernika. W 1750 r. od jezuitów wyszedł pierwszy druk geograficzny – *Quatuor Orbis partium descriptio* S. Puzyny. W dziedzinie wydawnictw naukowych pewne ożywienie nastąpi dopiero w latach sześćdziesiątych.

Na początku stulecia tłocznię jezuicką opuszczały jeszcze tylko druki o charakterze praktycznym – wydano m.in. *Compendium medicum* (1703, 1704) i taryfy (1704, 1738, 1746), czyli podręczniki ułatwiające przeliczanie wartości monet; od 1740 r. stałą pozycję repertuaru tłoczni stanowiły kalendarze. Na niektóre lata wydawano je w różnych wersjach, co wskazuje na niestabną popularność i użyteczną nadal funkcję tego rodzaju druków.

Przegląd dorobku drukarni jezuickiej ograniczony został celowo do wykazania istotnych tendencji, wyrażających się poprzez określone grupy wydawnictw. Nie odbiega on specjalnie od profilu wydawniczego innych warsztatów typograficznych tego czasu, zmonopolizowanych już prawie zupełnie przez jedną instytucję – Kościół. W większych ośrodkach, gdzie wcześniej nastąpiło zainte-

resowanie nowymi prądami oświeceniowymi (Warszawa, Wilno) w pierwszej połowie XVIII w. wydawano więcej cennych pozycji o nowych wartościach ideowych, wprowadzano zmiany w doborze podręczników szkolnych, poszerzano repertuar o dzieła literackie i teksty w językach obcych oraz książki do nauki języka polskiego.¹⁷ Lublin od połowy XVII w. stawał się miastem coraz bardziej odcięty od głównych centrów życia umysłowego kraju – nie tak łatwo mogło się tu dokonać przystosowanie do nowej rzeczywistości. Długo utrzymywał się więc model tradycyjny, który pod koniec pierwszej połowy XVIII w. wyglądał już anachronicznie. Jeżeli profil produkcji wydawniczej tamtego czasu uzależniony był przede wszystkim od pokupności książki, to można uznać, że określało go konkretne zapotrzebowanie społeczne,¹⁸ i że działalność tej drukarni pozwala określić poziom zbiorowej mentalności środowiska, na rzecz którego działała – stanowi odbicie jego zainteresowań, przeświadczeń i ujawnia głębokie jeszcze przywiązanie do tradycyjnych wartości.

Wiemy, że przy drukarni jezuitów utrzymywali introligatornię i księgarnię. Także inwentarze księgarń tego czasu notują druki jezuitów w znacznym wyborze. Interesujące nas spisy ksiązek mieszczkańskich, choć nieliczne zachowane, wskazują wyraźnie na miejscowy odbiór tłoczonych tu pozycji. Dla środowiska typografia jezuitów miała niewątpliwie spore znaczenie.

Kolejną ważną dla naszego tematu kwestię stanowi księgarstwo. Trudno powiedzieć, jak naprawdę funkcjonowało ono w Lublinie tego okresu. W księgach miejskich zachowały się inwentarze dwu placówek handlowych – Józefa Gostomskiego (1735) i Mikołaja Hebanowskiego (1841). Spisano w nich ponad 800 druków w kilkakrotnie większej liczbie egzemplarzy.¹⁹ Na lubelskich półkach księgarskich przeważały w tych latach zdecydowanie druki XVIII-wieczne o treści religijnej. Sporo też było takich ksiązek wydanych u schyłku XVII wieku. Tematycznie są one bardzo bliskie wydawnictwom lubelskim. Jest wśród nich kaznodziejstwo, hagiografia, rozmaite popularne modlitewniki dewocyjne, druki ascetyczne i umoralniające, sporo propagandowych publikacji na temat miejsc kultowych, katechizmy, kantyczki, religijna twórczość okolicznościowa i poetycka – m.in. mesjady i poezja o tematyce maryjnej. Publikacje te wyszły głównie z tłoczni zakonnych: Poznania, Kalisza, Wilna, Oliwy, Braniewa, Warszawy, Częstochowy, Supraśla, Lwowa i oczywiście Lublina. Ale były także popularne książki dewocyjne z oficyn Krakowa, Gdańska i Torunia, rzadziej z Drukarni Akademii Zamojskiej.

¹⁷ Zob. J. Sowiński, *Drukarstwo polskie*, Wrocław 1988, s. 99 i n.

¹⁸ Już Zalewski (*Drukarnia jezuitów...*) dostrzegał, że w decyzji – co drukować, jezuitów kierowali się przede wszystkim względami merkantylnymi.

¹⁹ Zasób ten jest opracowany bibliograficznie i przygotowany do druku, toteż można na jego podstawie dokonać charakterystyki lubelskiego rynku księgarskiego w pewnym przynajmniej okresie.

Przeważali autorzy jezuicki. Wiele razy zapisano różne dzieła T. Młodzianowskiego, K. Drużbickiego, P. S. Dunina, F. Kowalickiego, J. Morawskiego, J. Kwiatkiewicza, S. Szczanieckiego, W. Tylkowskiego. Były druki pochodzące od autorów ze środowisk: franciszkańskiego (najczęściej A. Węgrzynowicz), karmelitańskiego, od paulinów, cystersów, dominikanów, bazylianów, kapucynów i dość licznie od pijarów. Nie brakło wydawanych poza Lublinem miejscowych autorów – tu wymienimy najpopularniejszych: jezuitów K. Drużbickiego, T. Młodzianowskiego, T. Rutkę, P. S. Dunina; augustianina H. Górnego i dominikanina J. A. Bardzińskiego.

Zasób piśmiennictwa religijnego jest w inwentarzach księgarskich przeważający, a są w nim także książki starszych autorów – rzecz by można, klasyków kontrreformacji – jak Ludwik z Granady, Tomasz a Kempis, Jeremi Drexelsiusz, a z polskich Piotr Skarga, Szymon Birkowski i in.

Następnie zwracają uwagę ogromne zapasy szkolnych podręczników – głównie różnych elementarzy (męskich i białogłowskich – z Torunia, Braniewa, Krakowa i Supraśla), wydania Alwara (m.in. lubelskie – 73 egz. w inw. Gostomskiego; Estreicher takich nie zna, lubelskie Alwary notuje dopiero z 1777 r.), ale też bardzo podstawowe podręczniki retoryki. Wśród tych ostatnich także były druki lubelskie – m.in. *Polak sensat* Bystrzonowskiego i retoryka Suareza.

W badanych inwentarzach zadziwia spory zasób wartościowych dzieł literackich, jak przekład *Argenidy* W. Potockiego i *Psalmidia polska* W. Kochowskiego, książki S. Twardowskiego (m.in. *Dafnis*, zapewne wydanie Kraków 1702 i *Wojna domowa*), *Gofred* P. Kochanowskiego, *Lyriconum libri* K. Sarbiewskiego, *Sielanki* Sz. Szymonowica (z wydania 1686?), a nawet *Żywot poczciwego czleka* M. Reja. Kilka razy zapisywano różne teksty S. H. Lubomirskiego (*De vanitate consiliorum* i polski przekład: *Próżność i prawda rady, Theomusa, Adverbia moralia, Salomon polski*), *Poczet herbów* W. Potockiego i nawet polski przekład *Sarmacji* A. Gwagnina. Odnotowano także Długoszewą *Historię Polski* i *Peregrynację* Radziwiłła. Były też prace o tematyce politycznej Sz. Starowolskiego, Ł. Opalińskiego i A. M. Fredry.

Obok tego dostrzegamy niemały wybór literatury zwanej mieszczańską czy plebejską. W obu księgarniach było też wiele egzemplarzy prozy nowelistycznej, tzw. historyi, a nawet... paryskie szkolne wydanie Ezopa w języku francuskim.

Tu konieczne jest wyjaśnienie. Obaj księgarze prowadzili sprzedaż antykwareczną (Gostomski zamieszany był w proces o kradzież księgozbioru, który odkupił od złodzieja – patrz aneksy notka II), niejednokrotnie zaznaczano w inwentarzach, że egzemplarz jest stary, zdefektowany. Tą też formą sprzedaży należy chyba tłumaczyć pewien zasób druków starszych (edycje kolońskie, antwerpskie, magdeburskie, amsterdamskie, frankfurckie), których wydania sięgają raczej pierwszej połowy XVI wieku. Z dawniejszych czasów pochodziły dzieła Erazma, H. C. Agrippy, Kallimacha, P. A. Manzoli, nieco zagranicznych wydań dzieł o tematyce prawniczej, politycznej (m.in. Lipsius), geograficznej

i historycznej, a nawet druki lubelskie z tłoczni Konradowskiej. Prawdopodobnie tą też drogą trafiały na półki księgarskie dzieła autorów antycznych. Zdumiewający jest bowiem w tych czasach i w małym, biednym prowincjonalnym mieście wybór takich tekstów. Były to zazwyczaj pojedyncze egzemplarze łacińskich wydań zagranicznych.: Arystotelesa, Euklidesa, Ausoniusza, Tacyta, Juliusza Cezara, Liwiusza, Salustiusza, Lukana, Korneliusza Neposa, Swetoniusza, Velleiusa Peterkulusa, Pliniusza, Luciusza Florusa, Horacego, Juwenalisa, Justynusa, Marcjalisa, Owidiusza, Seneki, Terencjusza, Waleriusza Maksymusa, Boecjusza, Laktancjusza, Kurcjusza Rufusa, Justyniana i różne teksty Cycerona. Można przypuszczać, że w tym czasie mogło to spływać głównie od prywatnych właścicieli, dla których książka dziedziczona po przodkach stanowiła nie więcej niż wartość materialną, albo raczej nawet druki te pochodziły ze starych zapasów księgarskich. Starsze książki znajdowały się głównie w księgarni Gostomskiego, którego ojciec miał w Lublinie pod koniec XVII w. kram z książkami i także prowadził sprzedaż antykwaryczną. Wydaje się, że Mikołaj Hebanowski poza drukami religijnymi o masowym przeznaczeniu miał na względzie szczególnie odbiorcę szlacheckiego. Bardzo dużo u niego współczesnych wydań literatury politycznej, konstytucji, statutów, uchwał sejmowych. Może też na potrzeby miejskich urzędników i trybunalskiej palestry zaopatrywał miasto w dzieła prawnicze – najczęściej podstawowe kompendia (np. Szezerbic, Groicki, Łochowski itp.).

Trudno tu oczywiście scharakteryzować dokładnie obszerne zapasy księgarskie. Bibliopole mieli jeszcze inne masowe druki, jak senniki, książki kucharskie i inne poradniki gospodarstwa domowego, egzemplarze „fortuny”, polemiki antysemitki od lubelskich jezuitów i egzemplarze „Taryffy” – może też lubelskie wydania.

Powyższe uwagi miały na celu określenie pewnych czynników środowiskowych, które mogły wyzwać zainteresowanie słowem drukowanym. Możliwości zaopatrzenia w książki w Lublinie tego okresu, jak widać, istniały. Inwentarzy księgozbiorów mieszczkańskich ocalało niewiele, lecz niemal wszystko, co zostało w nich zapisane mieli do zaoferowania zarówno księgarze, jak i miejscowa jezuicka drukarnia. Nie widać jednak zainteresowania cenniejszymi książkami – zwłaszcza pozostającą na półkach księgarskich polską literaturą, antykiem, wydaniem ze starszego okresu. Kończy się właściwie na dewocji i drukach masowego użytku. Z inwentarzy wyłania się zasadniczo obszar zainteresowań właściwy dla charakteru umysłowości przeciętnego człowieka tego czasu. A przecież w Lublinie pierwszej połowy XVIII w. książki odnajdujemy wyłącznie w inwentarzach bogatszych mieszczan. Odnalezione inwentarze pochodziły od ludzi z górnych warstw społecznych: rajcy Szymona Merdumowicza, ławnika Jana Kurowskiego, wójtów Marcina Grudzowskiego i Wojciecha Jelińskiego (książki Jelińskiego przejął aptekarz Marcin Gołyński), członków triumwiratu Jana Szylinga i Marcina Prasolowicza, kupca Andrzeja Kolliarta oraz jednej

kobiety, Marianny Łużyńskiej Prasulowiczowej. Status Prasulowiczowej trudno jest określić, z inwentarza rzeczy wnosimy, że była to osoba dość zamożna; nie wiadomo, czy łączyło ją jakieś pokrewieństwo z Marcinem Prasulowiczem – inwentarze ksiązek nie wykazują specjalnych zależności, powtarza się jedna pozycja.

Ogólne wzmianki o książkach odnajdujemy także w inwentarzach ludzi bogatszych i przeważnie u kobiet. Rozalia de Klugi była żoną kupca, Lemczanka wywodziła się z pewnością z dawnego świetnego rodu patrycjuszowskiego. Pozostałe kobiety – Krystyna Tamsonowa, Marianna Desamotowa i Teresa Zachariaszewiczowa-Jonasowa pochodziły prawdopodobnie z rodzin kupieckich. W ich inwentarzach rzeczy odnotowano bowiem księgi kupieckie, „registre” lub rachunki. O Jakubie Wontonie nie można nic powiedzieć, a Jakub Bogdanowicz był członkiem elektoratu.

Na pytanie o reprezentatywność naszego materiału dla środowiska naprawdę trudno jest odpowiedzieć. W dokumentach z tego okresu znajdowało się 78 inwentarzy rzeczy ruchomych, a informacje o książkach pojawiały się w nich, jak widać, rzadko. Niewiele inwentarzy ruchomości należało do rzemieślników. Zdarzało się czasem napotkać spisy rzeczy krawca, kuśnierza, złotnika, kilka razy aptekarzy, kupców oraz urzędników miejskich; często po prostu nie podawano informacji o właścicielach spisanych przedmiotów. Na tle ocalałych inwentarzy można przypuszczać, że w środowisku nie było zbyt wielu kolekcjonerów słowa drukowanego.

Największy ze spisanych księgozbiorów należał do ławnika Jana Kurowskiego. Jego wykształcenia nie znamy. Był to człowiek dość zamożny – inwentarz rzeczy ruchomych zajmuje kilkanaście kart dużego formatu folio. Ujęto w nim różne kosztowności, a wyposażenie domu także przedstawia się dostаточно. Sytuacja materialna nie decydowała tu raczej o rozmiarach kolekcjonerstwa. Książek zgromadził Kurowski 25 i są to przeważnie druki masowe, zdradzające zainteresowania i przeciętną mentalność człowieka czasów saskich.

Drugi pod względem wielkości księgozbiór należał do Marcina Prasulowicza. Było w nim 20 pozycji. Jakościowo nie ma specjalnych różnic w stosunku do kolekcji Kurowskiego. Inne zbiory także w zasadzie nie wnoszą istotnych odmienności. Nigdzie nie widać zainteresowania publikacjami naukowymi, dziedzinami przyrodniczymi, matematyką, nie ma większych ambicji w dziedzinach humanistycznych.

W inwentarzach odnotowano w sumie 70 ksiązek. O jednolitości tych zbiorów zadecydowała przytłaczająca przewaga druków o charakterze religijnym. Tego rodzaju ksiązek odnajdujemy aż 50, z czego 20 pozycji to różne bardzo popularne dewocyjne modlitewniki. Zanotowano wśród nich oficja, zbiory modlitw, specjalne modlitewniki kobiece, jak *Heroína chrześcijańska* R. Pollacza i *Raj paniński* I. Tłuczyńskiego, książki różańcowe i inne modlitewniki maryjne, kantyczki i „książki niemieckie do pacierzy”.

Aż 10 pozycji stanowią żywoty świętych. Sześciokrotnie odnotowywano wznawiane nadal i bardzo popularne dzieło księdza Piotra Skargi, a obok niego *Żywot błogosławionego Jana Bożego* K. Nikloszewskiego, *Żywot św. Dydaka*, *Relację życia św. Jana Kantego* i bliżej nieokreślony „Żywot Chrystusa Pana”. Hagiografia przynosząca wzorcowy model świętości cieszyła się ciągle niesłabnącą poczytnością, stąd i w skromnym lubelskim materiale refleks tego rodzaju zainteresowań jest także widoczny.

Dalej dostrzegamy różne popularne relacje o cudownych obrazach Matki Boskiej oraz o Górze Kalwarii, jednym z głośniejszych miejsc kultu męki Chrystusa, jakich w ciągu XVII wieku zakładano u nas wiele, a liczne do nich pielgrzymki (podobnie, jak do cudownych obrazów) stały się już istotnym elementem polskiej religijności.

Do bardziej poczytnych rodzajów piśmiennictwa tego czasu należało też kaznodziejstwo. W XVIII wieku szczególnym uznaniem cieszyły się już jednak nie tyle zaczytywane niegdyś postylle czy homilie, co propagowane szeroko kazania pokutne, pasyjne, kultowo-panegiryczne o tematyce hagiograficznej, panegiryczne kazania pogrzebowe czy kazania religijno-polityczne powstające w związku z obradami sejmów i trybunałów.²⁰ Z kaznodziejstwa odnotowano także kilka pozycji. Zapisano jakieś „kazania postne” (może jeden z cenniejszych zbiorów F. Kowalickiego) i drukowane w Lublinie panegiryczne kazania pogrzebowe Hilariona Fałęckiego. Ze starszych zasobów pochodzić może *Zwierciadło przykładów* Jana Majora. Trudno powiedzieć, co znaczy zapis: „przykłady” – być może chodzi o pozycję z dziedziny piśmiennictwa hagiograficznego.

Dalej odnajdujemy jeszcze *Teologię polską, którą zowią szkolną* W. Wcisłowskiego (katechizm nie przedstawiający większej wartości) oraz aktualne druki polemiczne: *Szczerą prawdę* S. Szczanieckiego i antysemicką zaczepkę religijną, *Sekret żydowskiej przewrotności*. Nastroje antysemickie w Lublinie tego okresu ujawniały się dość ostro, z drukami jezuickiej wychodziły atakujące Żydów broszury, stąd i widoczna w środowisku aktualność problemu.

Pozostała część piśmiennictwa religijnego to druki o innym nieco charakterze. Były to książki skierowane bardziej do duchowieństwa – wydany w Lublinie *Nów różnych przypadków* Leona Kiszki, unickiego metropolity kijowskiego i *Pamiętka pasterskiego affektu* Józefa Mansi, rzecz traktująca o obowiązkach kapłanów – oraz pozycja z zakresu historii Kościoła: Ludwika Elbinga *Relacja o bazylice assyjskiej* (historia zakonu franciszkańskiego). Trudno powiedzieć, co kryje się za określeniem „księga Baroniusza” (A IV), gdyż w tym

²⁰ S. Brzozowski, *Teoria kaznodziejstwa (wiek XVI–XVIII)*, w: *Dzieje teologii katolickiej...*, t. II, cz. 1; J. Pelczar, *Zarys dziejów kaznodziejstwa w Polsce*, Kraków 1917; K. Mecherzyński, *Historia wymowy w Polsce*, t. III, Kraków 1860.

przypadku w grę wchodzi dwóch autorów: Cezare Baronius (historyk Kościoła u nas zwany Baroniuszem) oraz Marcin Baroniusz (hagiograf).

Kilka razy odnotowano *Biblię*, co może wskazywać na jakieś zainteresowanie samym źródłem wiary. Były to raczej polskie przekłady, choć tylko raz wyraźnie zaznaczono taki przypadek – nie jest wykluczone, że posiadano jakieś dawniejsze edycje.

Przewaga piśmiennictwa religijnego w lubelskich księgozbiorach nie była wówczas czymś niezwykłym. Ostentacyjna pobożność czasów saskich miała swe źródła w wychowaniu i warunkach życia ówczesnych ludzi, częściej była to religijność powierzchowna i dewocja nie pojmująca samej istoty chrześcijaństwa.²¹ O poczytności druków dewocyjnych decydowało głównie wewnętrzne zapotrzebowanie na określone przeżycia. Sporo masowych modlitewników w kilku zaledwie inwentarzach koresponduje ze szczególnym preferowaniem tego rodzaju twórczości w repertuarze wydawniczym. W tym czasie dominowały one we wszystkich znanych dotąd księgozbiorach, służąc najbardziej kształtowaniu określonego typu pobożności.

Poza wyodrębnionymi dotąd publikacjami w inwentarzach odnotowano już niewiele książek. Na pograniczu spraw religii i geografii sytuuje się polski przekład dzieła Chrystiana Adrychomiusza – *Jeruzalem, jakie było za czasów Chrystusa Pana*, który poza opisem Ziemi Świętej (z mapami) zawierał *Historię żywota Matki i Syna, Maryi i Jezusa*.²² Wzmoczone zainteresowanie Ziemią Świętą jako miejscem życia Chrystusa kształtowało się od dawna na tle pewnych historiozoficznych i cywilizacyjnych przeświadczeń, toteż wyzwalało widąc zapotrzebowanie na informację o tym szczególnym terenie. W inwentarzach zapisano jeszcze egzemplarze wznawianej teraz *Peregrynacji* M. K. Radziwiłła oraz świeże wydanie przekładu Józefa Flawiusza, *Sławę dawnej Jerozolimy*. Książka ta cieszyła się u nas nie słabnącą poczytnością w ciągu kilku wieków.

Nie straciły też na przydatności dawne prawnicze kompendia o znaczeniu praktycznym – *Porządek sądów i spraw miejskich* B. Groickiego i *Speculum saxonum* P. Szczerbica. Tematy polityczne są mało widoczne – odnotowano jakiś rękopiśmienny diariusz sejmu grodzieńskiego oraz zdezaktualizowaną już pracę lubelskiego jezuita Teofila Rutki, *Miecz przeciwko Turkom*, w której przed laty autor dowodził konieczności podjęcia krucjaty przeciw potędze otomańskiej i wskazywał sposoby wiodące do zwycięstwa.

Szkolne podręczniki reprezentują tylko dwie nieokreślone bliżej książki, jakaś gramatyka i „synonimy”. Literaria zapisano także dość skromnie.

²¹ K.Górski, *Zarys dziejów duchowości w Polsce*, Kraków 1986, s. 175 i n.; H. Bogdanow, *Piśmiennictwo religijne w księgozbiorach szlachty krakowskiej w XVIII wieku jako wyraz jej zainteresowań czytelniczych*, w: *Problem kultury literackiej polskiego Oświecenia*, studia pod red. T. Kostkiewiczowej, Wrocław 1978.

²² *Encyklopedia kościelna podług Teologicznej encyklopedii Wettera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami...* wydana przez X. Michała Nowodworskiego, t. I, Warszawa 1833, s. 55.

W inwentarzu Kurowskiego odnotowano *Antypasty małżeńskie* H. Morsztyna, popularne romanse o charakterze baśniowym, sowizdrzańskie *Nowiny dziwne albo torbę wesołego śmiechu* oraz dawniejszy utwór W. Chlebowskiego, *Wizerunek wiecznej sławy Sauromatów starych*; Marcin Prasołowicz miał jakieś „zebranie panegiryków”.

Ponadto dostrzegamy jeszcze nieco różnych ksiązek o znaczeniu praktycznym, jak polsko-niemiecki listownik A. Szwertnera, *Taryfy* czyli podręczniki ułatwiające przeliczanie wartości monet i poradniki lekarskie – *Vade mecum medicum* oraz zagadkowo zanotowane „lekarstwo”. W inwentarzu Jakuba Wentona odnotowano kilkanaście kalendarzy. Tego rodzaju wydawnictwa cieszyły się teraz szczególnym powodzeniem, wspominaliśmy, że wydawali je także lubelscy jezuiti. Jest to w zasadzie wszystko, choć pozostają jeszcze ksiązki, o których charakterze trudno coś powiedzieć na podstawie zapisów. Większa część materiału zaprzepaszczona została jednak w określeniach sumarycznych.²³

W inwentarzach nie widać specjalnie tradycji dziedziczonych po czasach wcześniejszych (zniszczenie i wyludnienie miasta miały tu niewątpliwie swoje znaczenie). Językiem wydawnictw była niemal zawsze polszczyzna, wzmianki o ksiązkach niemieckich bądź łacińskich są rzadkie. Raz dowiadujemy się o ksiązce francuskiej i raz o wydaniu polsko-niemieckim. Wśród druków oznaczonych odnajdujemy wyłącznie wydawnictwa krajowe i przeważnie z licznych typografii zakonnych – Warszawy, Poznania, Leszna, Częstochowy, Sandomierza, Lwowa, Supraśla i Lublina. Było też nieco druków z Krakowa i Gdańska. W księgozbiorach nie brakło pozycji dostępnych u miejscowych bibliopolów.

Porównanie lubelskich inwentarzy z pierwszej połowy XVIII wieku i inwentarzy poznańskich z tego samego okresu²⁴ wypada dość zaskakująco. W Poznaniu księgozbiory były tematycznie bardziej zróżnicowane. Przeważały także druki religijne, co było kulturą prawidłowością epoki saskiej, ale widoczne są zainteresowania naukowe – przyrodnicze i matematyczne – dużo było ksiązek szkolnych, publikacji prawnych, historycznych, filologicznych i literatury oraz piśmiennictwa starożytnego. W mieszczkańskich kolekcjach Poznania przetrwało wiele dzieł z wcześniejszych okresów i ta spuścizna niewątpliwie zaważyła na ich charakterze. Książki gromadził patrycjat, ale i niektórzy rzemieślnicy. W Poznaniu zachowało się jednak 75 inwentarzy księgozbiorów z tego okresu, w których zarejestrowano kilkaset pozycji, a to już pozwala na pewne ogólniejsze spostrzeżenia. Na tym tle trudno rozstrzygnąć czy ubóstwo

²³ Np. Inw. III 1 – 9 ksiązek, VII 4 – 9 ksiązek, aneks, notka I – 13 ksiązek, notka VII – 58 ksiązek. W sumie 90 pozycji, a wiemy, że skrzynię ksiąg miała panna Lemczanka. Zob. aneks, notka II.

²⁴ M. Nawrocka, *Księgozbiory mieszczan poznańskich w XVIII w.*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 13: 1980, z. 2.

lubelskich zbiorów jest tylko konsekwencją ogromnego zniszczenia materialnego i kulturalnej ruiny miasta, czy też niezwykle skąpo zachowany materiał przekazuje zbyt uproszczony obraz mieszczańskich zainteresowań książką w pierwszej połowie XVIII w.

UWAGI WYDAWCY

Inwentarze księgozbiorów pochodzą z ksiąg miasta Lublina: *Acta Advocatialis et Scabinalia Inducta Lublinensia* oraz *Acta Consularia Lublinensia*, przechowywanych w Archiwum Państwowym w Lublinie. Nie wydaje się celowe przytaczanie w całości formuł kancelaryjnych, którymi zazwyczaj opatrywano każdy inwentarz. Zachowujemy tylko te elementy, które mają dla nas znaczenie. Fragmenty pominięte wskazano nawiasem kwadratowym. W takich nawias wpisano też numery kart bądź stron, z których pochodzą przytoczone informacje. W celu uporządkowania materiału poszczególne inwentarze opatrzone zostały kolejnym numerem (cyfra rzymska) i nazwiskiem właściciela książek. Poszczególne pozycje każdego inwentarza otrzymały numery arabskie.

W cytowanych za źródłem inwentarzach wypadło dokonać pewnej modernizacji pisowni:

- w wyrazach polskich uzupełniono znaki diakrytyczne;
- znak *y* zastąpiono przez *i* lub *j* – w zależności od dzisiejszej pisowni;
- pisane z łacińska *c* (w znaczeniu dźwiękowym *k*) zastąpiono przez *k*; znak *x* przez odpowiadającą mu w dzisiejszej pisowni grupę spółgłosek *ks*;
- w wyrazach łacińskich modernizacja ogranicza się do zmiany *y* na *ii* oraz spółgłoskowego *u* na *v*.

W dawnych dokumentach sporo wątpliwości budzi zakres użycia wielkich i małych liter, które stosowano dowolnie i niekonsekwentnie. Małe litery stosujemy w nazwach zawodów, funkcji pełnionych w mieście, stanów – o ile określenia te nie występują na początku zdania. Wielką literę pozostawiono w nazwiskach, imionach własnych, tytułach i utartych określeniach książek; także w konsekwentnie zapisywanych w źródłach nazwach godności osób (np. *Famatus*, *Nobilis*) oraz nazwach świąt występujących w datach dziennych.

W celu opracowania zgromadzonego materiału korzystano z różnych źródeł bibliograficznych; źródła te cytowane są jako oznaczone skrótami, a zestawione zostały w wykazie skrótów obok źródeł rękopiśmiennych, które dostarczyły materiału.

WYKAZ SKRÓTÓW

A. Źródła rękopiśmienne Archiwum Państwowe w Lublinie

AA	– Acta Advocatialis et Scabinalia Inducta Lublinensia
AC	– Acta Consularia Lublinensia
Riabinin, indeks	– kartkowy indeks nazwisk, opracowany przez J. Riabinina na podstawie ksiąg miejskich lubelskich (materiał fragmentaryczny)

B. Skrótory źródeł bibliograficznych

Bielska	– K. Bielska, <i>Bibliografia starych druków kaliskich. Do końca XVIII w.</i> , Warszawa 1980
Burszta-Łuczak	– <i>Inwentarze mieszczańskie z wieku XVIII. Z ksiąg miejskich i grodzkich Poznania</i> , przygotowali do druku J. Burszta i Cz. Łuczak, t. I (1700–1758) Poznań 1962

- E – K. Estreicher, *Bibliografia polska*, cz. III, t. XII–XXXIV, Kraków 1891–1951
- Hagiografia – *Hagiografia polska. Słownik bio-bibliograficzny*, dzieło zbiorowe pod red. o. Romualda Gustawa OFM, t. I–II, Poznań 1971–1972
- Jocher – A. Jocher, *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce od wprowadzenia do niej druku po 1830 włącznie*, t. I–III, Wilno 1840–1857
- Koźmiński – S. Koźmiński, *Słownik lekarzów polskich*, Warszawa 1883
- NK – *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”. Piśmiennictwo staropolskie*, t. I–III, Warszawa 1963–1965
- Otwinowski – *Dzieła księdza Piotra Skargi T. J. Spis bibliograficzny*, opracował X. Konstanty Otwinowski, t. I, Kraków 1916
- Wierzbowski – T. Wierzbowski, *Bibliographia Polonica XV ac XVI ss. sive catalogus librorum res polonicas tractantium...*, vol. I–III, 1889–1894

INWENTARZE KSIĘGOZBIORÓW

I. SZYMON MERDUMOWICZ

AC 226, k. 45–47 v, 1722 r. [k. 45] Continuatio inventarii rerum mobilium post fata olim Nobilis et Spectabilis Simonis Merdumowicz consulis Lublinensis derelictarum [...] Feria tertia in crastino festi s. Margarethae virginis et martyrio Anno Domini 1722-do.

[k. 47 v]

1. Księga Żywotów świętych.
 2. Biblia polska.
 3. Saxon polski.
1. Najprawdopodobniej dzieło księdza Piotra Skargi, które po licznych edycjach dawniejszych (*Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu...* [Wilno] 1579, Kraków, A. Piotrkowczyk 1585, 1592, 1593, 1598, 1601, 1603, 1610, 1615, 1619, 1626, 1644 – zawsze dwie części folio – zob. Otwinowski 3, 9, 15, (15), 23, 28, 32, 56, 61, 66, 68, 71) w wieku XVIII zaczęto wydawać ponownie: Poznań SJ 1700, 1702 – edycje dwuczęściowe folio – zob. Otwinowski 79, 80. W XVII w. ukazały się też dzieła: Alberta Stanisława Radziwiła, *Żywoty świętych z naukami doktorów kościelnych na każdy dzień przez cały rok...*, Kraków 1653, 12° (E XXVI 64) oraz Łazarza Baranowicza, *Apollo chrześcijański opiewa żywoty świętych...*, z Typografii Kijowsko-Pieczarskiej, 1670, 4° (E XII 357) albo z tytułem: *Żywoty świętych ten Apollo pieje...*, drukarnia i rok wyd., jak wyżej (E XII 361). Por. II 2, III 2, IV 1, VII 1, VIII 2.
 2. Były różne polskie przekłady Biblii i wiele edycji – na podstawie takiego zapisu oznaczyć nie można. Por. II 1, VIII 1.
 3. Szczerbic Paweł (1552–1609), *Speculum Saxonum albo prawo saskie i magdeburskie porządkiem obiecadła z łacińskich i niemieckich egzemplarzów zebrane a na polski język... przełożone*, Lwów 1581 (E XXX 218), Poznań 1610 (E XXX 220), Warszawa 1646 (NK III 308). Zob. VIII 3.

II. JAN SZYLING

Riabinin, indeks: Jan Szyling, członek triumwiratu.

AA 47, s. 429–434, 1727 r. [s. 429] – Inwentarz rzeczy ruchomych po śmierci [...] Jana i Elżbiety Zrzedzińskiej Szylingach, ... podany dnia dwunastego miesiąca sierpnia Roku Pańskiego 1727 w Lublinie.

[s. 432]

1. Biblia.
2. Żywoty.
3. Przykłady.

1. Nie można oznaczyć – por. I 2, VIII 1.
2. Piotra Skargi? Patrz I 1, III 2, IV 1, VII 1, VIII 2.
3. Nie można oznaczyć.

III. MARIANNA ŁUŻYŃSKA PRASUŁOWICZOWA

AA 47, s. 667–673, 1728 r. [s. 667] Feria quarta post festum Assumptionis in Caelum Glorissimae Virginis Mariae proxima Anno Domini 1728 ... Inventario rerum mobilium morte olim Famatae Mariannae primo voto Łużyńskiej, secundo Prasułowiczowej relictarum ...

[s. 672]

1. Książek różnych numero 9.
2. Żywoty SS Pańskich.
3. Żywoć B. Jana Bożego.
4. Księga Mocna Straż.
5. Diariusz pisany sejmu grodzieńskiego.
6. Akty różne nabożne.
7. Nabożny sposób.
8. Stobeadus Echo z cieniów zakonnych.
9. Historia Miraculosae Virginis.
10. Viator Christianus S. Piotra z Alkantary.

2. Patrz I 1, II 2, IV 1, VII 1, VIII 2.
3. Nikloszewski Krzysztof (1594–1641), *Żywoć błogosławionego Jana Bożego, fundatora zakonu dobrych braci*, Kraków 1627 (Kośmiński 354; E nie notuje).
4. Orłowski Ignacy, *Mocna Straż Korony Polskiej niezliczonemi przy cudownym obrazie sokalskim Najświętszej Boga Rodzicy Maryi w kościele oo zakonu św. Franciszka observ.*, Warszawa 1724, 4° (E XXIII 428). Zob. VIII 8.
5. Rękopis – czy sejmu z 1718? W bibliografiach są wiadomości o konstytucjach.
6. Nieremberg Jan Euzebiusz SJ (1595–1628), *Akty różne nabożne...*, Lublin 1732, 8° (E XXII 127) – wcześniejszej edycji nie udało się zidentyfikować.
7. Ambroży X. (dominikanin z Krakowa, według przypuszczenia Estreichera – Ambroży Zagajewski, żył na przełomie XVII i XVIII) – zapis tyczy się prawdopodobnie części pracy, którą Estreicher opisał jako *Wianek Najświętszej Panny Maryi* (brak tytułu), b. m. i r. wyd., 12° dzieło trzyczęściowe: 1. Sposób mówienia Różanego Wianka Panny Maryjej, druk między 1667–1676; 2. Nabożny sposób odprawowania Różanego Wianka Najśłodszego Imienia Jezus... 3. Nabożny sposób i bardzo pożyteczny ratowanta konających przez odprawowanie Różanego Wianka Najświętszej Panny Maryjej... – imprimatur z 1681 (E XII 134).

8. Nie oznaczono. W Poznaniu zanotowano: „Echo spod cieniów zakonnych wychodzące” (Burszta, Łuczak 214).
9. Trebnie Jerzy, *Miraculosae imaginis Beatissimae Virginis in Villa Gildae Archidiaecesis Gnesnensis, historiam*. 1642 (Jocher II – noty, s. 47). E zna tylko polską wersję, której autorem jest Trebnie Jan Chryzostom, *Historia o cudownym obrazie Przenajświętszej Panny Mariej, który jest w Gidlach...*, Kraków 1636, 4° (E XXXI 292).
10. Moze: Krzesimowski Antoni (opat cystersów w Koprzywnicy, zm. 1706), *Viator Christianus in patriam tendens per motus anagogicus...*, Kraków 1684, 1693 – 8°, Trnava 1701, 16°, 1729, 8° (E XX 323–324).

IV. MARCIN GRUDZOWSKI

AA 47, s. 662–667, 1728 r. [s. 662] Feria quarta in crastino festi sancti Laurenti martyris et levitae Anno Domini 1728 [...] Przeszedłszy na affektacją Imci Pana Marcina Grudzowskiego, wójta miasta Lublina, do jego własnej, gdzie sam mieszka rezydencji przystąpiliśmy do spisowania rzeczy ruchomych dawnych, które są takie: ...

[s . 666]

1. Żywoty SS Pańskich.
2. Księga Radziwiła.
3. Żywot Chrystusa Pana i inne.

1. Patrz I 1, II 2, III 2, VII 1, VIII 2.
2. Radziwiłł Mikołaj Krzysztof Sierotka (zm. 1616), *Peregrynacja albo pielgrzymowanie do Ziemi Świętej...*, Kraków 1607, 1611, 1617, 1628, 1683 (E XXVI 89). Zob. VIII 9.
3. Trudno oznaczyć, wiele było tego rodzaju opracowań, np. *Żywot Pana i Boga naszego Jezusa Chrystusa*, Kraków 1688, 1692, 1701, 1731 (E XIII 257); Jakuba Wujka, *Żywot i nauka Pana naszego Jesu Christa...*, Kraków 1597 (Wierzbowski I 651); Jakuba Ostrowskiego, *Jezusa Chrystusa... żywot na świecie...*, Kraków 1609 (E XXIII 514) i inne.

V. JAN KUROWSKI

Inwentarz ksiązek ławnika Jana Kurowskiego wpisany został do akt wójtowsko-ławniczych trzy razy. Odnajdujemy go w czystopisie AA 47, k. 337 v – 350 (w inwentarzu rzeczy ruchomych) oraz w brudnopisie AA 115, k. 218 – 225 v (inwentarz rzeczy ruchomych) i jeszcze raz w tym samym brudnopisie na karcie 281. Wersje z brudnopisu zawierają określenie wartości ksiązek, w czystopisie cenę ksiązek pominięto. Pominięto też jedną pozycję (nie miała ona ceny w brudnopisie), a przy innej pozycji zmieniono liczbę egzemplarzy. Cytujemy brudnopis AA 115 (oba spisy są identyczne) wszystkie wersje inwentarza pochodzą z 1732 r.

[k. 281]

1. Heroina chrześcijańska in quarto fl 5.
2. Nowy rok duszny [ceny nie podano].
3. Wybór modlitwy z klauzurkami miesięcznymi fl 2.
4. Kwiatek liliowy z klauzurkami fl 1:20.
5. Now różnych przypadków bez klauzerek fl 1.
6. Nowe Jeruzalem z kopersztychami fl 1:5.
7. Sława dawnej Jerozolimy fl 1:5.

8. Książka, różańcowa [ceny nie podano, w czystopisie brak].
 9. Rada Boska in quarto w papier fl 0:15.
 10. Vademecum medicum w czarnej oprawie fl 2.
 11. Wizerunek sławny wierszem in quarto fl 2.
 12. Jeruzalem Chrystusa Pana in quarto fl 0:12.
 13. Żywot S. Dydaka fl 0:12.
 14. Kazanie Pańskie życie fl 0:12.
 15. Relacja życia S. Jana Kantego fl 0:6.
 16. 2 Roki Świętego Jubileuszu fl 0:6.
 17. Antypasty małżeńskie bez oprawy fl 0:3.
 18. Officium codzienne fl 0:26.
 19. 2 Sekrety żydowskiej przewrotności fl 0:12.
 20. Nabożeństwo do ukrzyżowanego Pana Jezusa fl 0:3.
 21. Torba śmiechu fl 0:3.
 22. 2 Officia do S. Trójcy fl 0:12.
 23. Taryffa in 14 fl 0:12 [w czystopisie: in decimo quarto].
 24. Listy niemieckie z polskimi fl 0:12.
 25. Kantyczki.
-
1. Pollacz Rudolf, *Heroina chrześcijańska*, 1706, 1710 (?), między 1710–1724, Częstochowa 1724 – zawsze 4° (E XXIV 452–453). Por. Aneks notka VI.
 2. Nie oznaczono.
 3. Może: *Wybór modlitw do nabożeństwa różańcowego przydany...*, Gdańsk 1692, 12° lub: *Wybór modlitw przy różańcowym nabożeństwie i krótkim katechizmie...*, Braniewo 1712, 12° (E XXIII 418).
 4. Gorczyn Jan Aleksander, *Kwiatki liliowe albo modlitwy nabożne z różańcem, koronką, szkaplerzem i godzinkami na każdy dzień...*, Kraków w Drukarni Akademickiej, b.r.wyd., 16° lub: *Kwiatki liliowe modlitwami nabożnymi...*, Gdańsk 1671, 24°, 1702, 24°, 1704, 8° mała (E XVII 240).
 5. Kiszka Leona, *Nów różnych przypadków z pełni doktorów teologii moralnej zjawiony to jest kazany ruskiemu duchowieństwu...*, Lublin 1693, 16° (E XIX 267).
 6. Adrychomiusz Chrystian, *Jeruzalem Nowe we wsi z dawna zwanej Góra objawione przez cudowne widzenie na niebie Krzyża Świętego na górze teraz Kalwaryjej w roku 1667... Przez Andrzeja Jana, Frankiewicza... z kaplicami męki Pańskiej wierszem opisane*, Warszawa 1680, 8° (E XII 66). Por. 12.
 7. Józef Tytus Flawiusz, *Sława dawnej Jerozolimy, przy zburzeniu swoim i całej żydowskiej ziemi spustoszeniu, w własnychże popiołach i ruinie od rzymskiej potencji zagrzebione. Od Józefa syna Gorionowego dziejopisa żydowskiego oplakana...*, Supraśl 1725, 8° (E XVIII 641).
 8. Wydania oznaczyć nie można.
 9. Nie można oznaczyć. Może to: *Furius Ceriola Fryderyk, Rada Pańska to jest jakich osób pan każdy wybierać sobie ma do rady swojej...*, (przekł. Jakuba Górskiego), Kraków 1597, 4° (E XVI 373).
 10. *Vade mecum medicum to jest krótkie i doświadczone sposoby leczenia chorób rozmaitych, męskich, białogłowskich i dziecinnych... z przydatkiem apteki domowej...*, Częstochowa 1721, 12°, Zamość 1724, 8° (E XXXII 135–136, Kościński 531).
 11. Chlebowski Wawrzyniec, *Wizerunek wiecznej sławy Sauromatów starych pobudzających młodź rycerską ku naśladowaniu spraw ich...*, Kraków 1613, 1614, 1624, 1626, 1627 i z innym nieco tytułem (*Perspektywa albo wizerunek...*) 1645 – zawsze 4° (E XIV 166–167).
 12. Adrychomiusz Chrystian, *Jeruzalem, jakie było za czasów Chrystusa Pana, przedmieścia i przedniejsze mijsca...*, Warszawa 1725, 1726 – 4° (E XII 66). Por. 6.

13. *Żywot S. Dydaka Zakonu Braci Mniejszych S. Franciszka częścią z lekcji Brewiarza częścią z poważnych autorów zebrany przez jednego franciszkanina roku 1725*, 4° (E XV 432).
14. Fałęcki Hilarion, *Pańskie życie, Pańska śmierć, Pańska w niebie korona*, Lublin 1729, 2° (E XVI 164) – kazanie pogrzebowe dla księżny Marianny z Lubomirskich Sanguszkowej.
15. Z takim dokładnie tytułem nie można zidentyfikować. Znane są łacińskie żywoty św. Jana z Kęt oraz Piotra Skargi, *Żywot błogosławionego Jana Kantego*, Kraków, Franciszek Cezary 1667 (Otwinowski 73). Kilkakrotnie wydawano też A. Opatowiusza, *Krótkie zebranie życia...*, Kraków 1667, *Żywot a cuda...*, Kraków 1632, *Żywot...*, Kraków 1692 (*Hagiografia*, t. I, s. 549). Ale może też być pomyłka w zapisie i druk pochodził od lubelskich jezuitów, tyle że była to: *Relacja życia błogosławionego Andrzeja z Conti* – dwie edycje w 1724 r.
16. Może: *Rok Święty Jubileuszu Powszechnego Ordynaryjnego z nadania Ojca S. Benedykta XIII*, Wilno 1726, 12°, Kraków 1726, 12° (E XXVI 343).
17. Morsztyn Hieronim, *Antypasty małżeńskie, trzema ucieśnymi historyjami o Banialuce królowie, o Galasie i Filidzie i o Przemysławie księciu oświęcimskim jako wdzięcznego smaku cukrem prawdziwej a szczerzej miłości małżeńskiej zaprawione*, Kraków 1650, 1669, 1703, 1719, 1736 – 4° (E XXII 568).
18. Darowski Jan Kazimierz, *Officium codzienne z różnemi nabożeństwami ku większej czci Boga i Matki Jego...*, Kalisz 1724, 8°, 1728, 12° (Bielsko 529, 579), Kraków 1725 (E XV 55).
19. *Sekret żydowskiej przewrotności i ciekawe obrządki żydowskie w każdym miesiącu roku*, (m. i r. wyd. nieznanne), 8° mała lub: *Sekret żydowskiej przewrotności wyjawiony i światu polskiemu w przestrodze wielce pożytecznej pokazany*, Warszawa 1724, 8 mała, Wilno 1728, 8° (E XXVII 367).
20. Edycje o podobnym tytule są późniejsze od inwentarza (patrz E XXIII 5). Może to: *Nabożeństwo do umierającego na krzyżu Jezusa Pana...*, Kraków 1697, 1724 – 12° (E XXIII 6) lub inna wersja drogi krzyżowej.
21. *Nowiny dziwne albo torba wesołego śmiechu przez polskiego po cudzych krajach peregrynanta...* wyłożona, b. m. i r. wyd. (17..) – E XXIII 193.
22. Nie oznaczono.
23. Praktyczny podręcznik ułatwiający przeliczanie wartości monet. Tu można wskazać trzy edycje: *Taryffy rozmaite względem monety tak polskiej i litewskiej...*, Wilno 1719, 12°, 1723, 16° i Kraków 1723, 8° mała (E XXXI 55–56) – może źle podano format? Patrz VIII 20.
24. Szwertner (Schwertner) Aleksander, *Wytworne polskie listy albo porządna żrzeltna informacja i manuductia jako w takowym języku według terażniejszego zwyczaju i stylu do różnego stanu ludzi kształtnie listy formowane i pisane być mają...*, (drugi tytuł w języku niemieckim) *Zierlich Polnische Send-Schreiben oder Deutschliche Anweisung...*, Gdańsk 1692, 8° – książka drukowana jest synoptycznie, po polsku i niemiecku (E XXX 314–315).
25. Wydania nie można wskazać. Tego rodzaju zbiory pieśni religijnych od dawna drukowano wielokrotnie z różnymi tytułami. Zob. S. Nieznanowski, *Kancjonały*, [w:] *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1, Warszawa 1894, s. 416–417; M. Przywecka-Samecka, *Drukarstwo muzyczne w Europie do końca XVIII wieku*, Wrocław 1987, s. 243 n.

VI. MARCIN GOŁYŃSKI

AA 63 a, s. 512–539, 1739 r. [s. 512] *Feria tertia pridie festi sancti Martini Pontificis Anno Domini 1739*

[W łacińskich formułach kancelaryjnych podano, że lubelski aptekarz i członek elektoratu Marcin Gołyński, w związku z poślubieniem Klary, wdowy po wójcie Wojciechu Jelińskim, nabył prawo do opieki nad majątkiem dwu nieletnich córek Jelińskiego – Rozalii i Anny. Gołyński przejmuje majątek od opiekunów dziewczynek].

[s. 518]

1. Relacja świętego Franciszka in 4to fl 3.
 2. Obserwancja świętych fl 4.
 3. Brama W ebieska fl 4.
 4. Szczera prawda in quarto fl 2.
1. Elbing Ludwik, *Relacja o wielkiej świątnicy albo bazylice assyjskiej... w której się konserwuje chwalebne... ciało seraficznego ojca i patriarchy Franciszka S...*, Kraków 1727, 4° (E XVI 33).
 2. Raczej może: Witkowski Jan, *Obserwacje święte czasu rocznego albo dni niektóre w roku honorowi Jezusa, Matki Najświętszej i Świętym Pańskim poświęcone... to jest nabożeństwo na niektóre dni i święta przedniejsze przez rok podane...*, Poznań 1730, 4° (E XXXIII 119).
 3. Nie oznaczono.
 4. Szczaniecki Stefan, *Szczera prawda przeciw obłudnemu fałszowi to jest prosta z Pisma Świętego odpowiedź katolicka na wykrętne, osobliwie Karola Drelinkurta, z tegoż pisma zarzuty dyssydencie...*, Poznań 1719, 4° (E XXVII 324–325).

VII. ANDRZEJ KOLLIART

AA 51, k. 475–478, 1740 r. [k. 475] Feria secunda pridie festi sanctae Dorotheae virginis et martyris Anno Domini 1740 [...] Inventario fortuna mobilis fatis olim supradicti Spectabilis Andreae Kolliart derelictae ...

[s. 477]

1. Żywoty Świętych Pańskich in folio.
 2. Korona niebieska in quarto stara.
 3. Książeczka francuska z srebrnymi klauzurkami.
 4. 9 książek starych większych i mniejszych.
1. Patrz I 1, II 2, ITI 2, IV 1, VIII 2.
 2. *Korona niebieska*, Kraków 1611, formatu nie podano (E XX 96) autor przypuszczalnie Adam Piekarski; ewentualnie wydanie XVIII-wieczne, pewnie zniszczone: *Korona niebieska różnemi nabożeństwami na cały rok rozłożonemi... jako drogiemi perłami wysadzana...*, Sandomierz 1727, 4° (E XX 96).

VIII. MARCIN PRASOŁOWICZ

AA 51, k. 596 v – 600, 1750 r. [k. 596 v] Feria terna ante festum sanctorum Vitti et Ivi odesti martyrum proxima Anno Domini 1750 [...] Inwentarz pozostałej fortunki ś.p. Imci Pana Marcina Prasolowicza, triumwira lubelskiego [...]

[k. 599 v.]

1. Biblia.
2. Żywoty SS PP.
3. Saxon.
4. Porządek prawa magdeburskiego.
5. Zwierciadło przykładów.
6. Zebranie panegiryków.

7. Łacińska Georgi Fabricii.
 8. Mocna Straż Korony Polskiej.
 9. Peregrynacja Radziwiła.
 10. Pamiątka pasterskiego affektu.
 11. Theologia polska.
 12. Kazania postne.
 13. Lekarstwo 10.
 14. Miecz przeciwko Turkom.
 15. Skarb drogi zdrowiu ludzkiemu.
 16. Dialog różnych pytań popsuła bez oprawy.
 17. Gramatica.
 18. Synonimia.
 19. Raj Pański.
 20. Taryffa.
1. Nie można oznaczyć, por. I 2, II 1.
 2. Patrz I 1, II 2, IV 1, VII 1 – tu ewentualnie mogła być nowa edycja dzieła Skargi – część pierwsza *Żywotów...* wyszła w Wilnie z Drukarni Akademickiej SJ w 1747, część druga tamże w 1748, folio (Otwinowski 91, 92).
 3. Szczerbic Paweł – zob. I 3.
 4. Groicki Bartłomiej (1519–1599), *Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburskiego* – Kraków 1559 – dwie edycje, 1562, b. r., 1566 – dwie edycje, 1616, 1619, 1629, 1630 (E XVII 405–406).
 5. Major Jan (ok. 1542–1608), *Wielkie zwierciadło przykładów więcej niżeli z ośmdziesiąt autorów z rozmaitych historyi, traktatów i ksiąg wyjęte...*, przekład Szymona Wysockiego, Kraków 1612, 4°, 1621 fol., 1633 fol. (E XXII 47–48), Kalisz 1690 (Jocher II 4210 c).
 6. Nie można oznaczyć.
 7. Nie wiadomo o jaką książkę chodzi. Autora także nie wskazano jednoznacznie – mógł to być Fabricius Georgius z Chemnitz lub Fabricius Georgius Andreas, filolog niemiecki z początku XVII wieku.
 8. Orłowski Ignacy – zob. III 4.
 9. Radziwiłł Mikołaj Krzysztof – zob. IV 2. Były też dwie edycje z 1745 r. (E XXVI 89).
 10. Mansi Józef, *Pamiątka pasterskiego affectu przy translacji z plockiej na warmińską katedrę w obrazie prawdziwego kapłana...*, Warszawa 1699, 4° (E XXII 129).
 11. Wcisłowski Walenty Józef, *Theologia polska, którą zowią szkolną tym trybem, jak ją w szkołach dają króciusięńko wierszem polskim zebrana...*, Lwów 1742, 4° (E XXXII 271–272).
 12. Prawdopodobnie bardzo popularny zbiór kazań Franciszka Kowalickiego, *Post stary polski dziewięć niedzielny...*, Sandomierz 1718, 4° lub tego autora *Post święty profesor świętych i kaznodziei albo część trzecia Postu starego polskiego*, Sandomierz 1721, 4° (E XX 172).
 13. Trudno oznaczyć.
 14. Rutka Teofil, *Miecz przeciwko Turkom od Christusa Książęciami... na obronę i odebranie Krolestw chrześcijańskich podany...*, Leszno 1684, 4°, 1696, 12° (E XXVI 488).
 15. Druku z takim tytułem nie można zidentyfikować. Może to: *Skarb drogi darów niebieskich pełen na uhogacenie dusz bożych...*, Kalisz [1733], [1734], [1735], 1736 (Bielska 629, 648, 656, 663; E XXVIII 127 – zna dwa wydania).
 16. Nie można oznaczyć.
 17. Nie można oznaczyć.
 18. Nie można oznaczyć – z pewnością podręcznik szkolny.
 19. Może: Tłoczyński Ignacy, *Raj paniński, w którym się rozkwitają śliczne zbawienne kwiaty...*, Kraków 1682, 12° (E XXXI 179).

20. Zob. V 23. Do połowy XVIII w. były też inne liczne wydania. *Taryffy rozmaite względem monety polskiej i litewskiej...* wydawali m.in. lubelscy jezuici, znane są edycje 1738, 12°, 1746, 12° (E XXXI 56).

ANEKS

I. JAKUB WENTON. AC 223 k. 227–228 v, 1702 r. Spis rzeczy pozostałych po Jakubie Wentonie [k. 228 v] ksiąg różnych wielkich trzynaście, kalendarzów kilkanaście i innych rejestrzyków kilka.

II. LEMCZANKA. AA 45, k. 237–237 v, 1713 r. – Rozprawa sądowa, z której dowiadujemy się, że właścicielką skrzyni ksiąg była panna Lemczanka. Książki zostały skradzione i sprzedane księgarzowi (i ławnikowi) Józefowi Gostomskiemu.

III. KRYSZYNA TAMSONOWA. AA 113, k. 125–126, 1725 r. – Inwentarz rzeczy Krystyny Tamsonowej [k. 125 v] Księga jedna nowa w pergamin biały oprawna złotych ośmnaście.

IV. JAKUB BOGDANOWICZ. AA 47, s. 860–867, 1729 r. – Testamentum famati Iacobi Bogdanowicz, civis, vir electus Lublinensis [s. 865–866] Pożyczył był Imć ksiądz Dobrogoszcz, proboszcz świętoduski u nieboszczyka Karczyńskiego księgę Baroniusza, do tych czas nie oddaje, niech się sukcesorowie moi upominają, bom ja sie mu kilkanaście razy sam upominał, ni tak ni sak mię zbywał.

[Nie wiadomo, jaka to książka: Cesare Baronius, *Annales ecclesiastici...* czy bardziej polski. przekład Piotra Skargi, *Roczne dzieje kościelne...*, Kraków 1603, 1607 (Otwinowski. 31, 46), a było także kilka wydań Marcina Baroniusza, *Iconec ac miracula sanctorum Poloniae*, Roma 1602, Kraków 1604, 1605, 1610, jak też *Vitae sanctorum...* – wiele edycji (E XII 378–379)].

V. MARIANNA DESAMOTOWA. AA 115, k. 493–495 v, 1735 r. – Inventarium rerum mobiliurn Mariannae Desamotowej, viduae... [k. 495] książki niemieckie do pacierzy.

VI. TERESA ZACHARIASZEWICZOWA-JONASOWA. AA 116, k. 55–59, 1739 r. – Podział rzeczy ruchomych po zmarłej Teresie Zachariaszewiczowej, 2 v. Jonasowej [k. 56] dla córki Brygidy jedna książka Heroina w srebro oprawna valoris fl. 54 [Zob. inwentarz V poz. 1 – Pollacz Rudolf], [k. 58 v] dla córki Heleny jedna książka Officium małe polskie z klauzurkami srebrnymi valoris fl. 8.

VII. ROZALIA DE KLUGI. AA 63 a, s. 638–667, 1740 r. – Inwentarz rzeczy ruchomych Rozalii de Klugi (żona kupca) [s. 667] 58 ksiąg różnych, tak wielkich jako in quarto et octavo niemieckich i łacińskich, te nietaksowane.

INDEKS

Cyfry rzymskie wskazują numer inwentarza, cyfry arabskie pozycję w inwentarzu. Materiał z aneksu opatrzony został literą A i następującą po niej cyfrą rzymską wskazującą na numer notki. Wątpliwości sygnalizowane są znakiem zapytania.

Adrychomiusz Chrystian V 6, 12
 Ambroży X. p. Zagajewski Ambroży
 Andrzej z Conti p. Relacja życia
 Baranowicz Łazarz I 1
 Baroniusz (Cezar? Marcin) A IV
 Biblia I 2, II 2, VIII 1
 Brama niebieska (?) VI 3
 Chlebowski Wawrzyniec V 11
 Darowski Jan Kazimierz V 18

Dialog (?) VIII 16
 Diariusz sejmu grodzieńskiego III 5
 Dydak św. p. Żywot
 Echo z cieniów (?) III 8
 Elbing Ludwik VI 1
 Fabricius Georgius (?) VIII 7
 Fałęcki Hilarion V 14
 Furius Ceriola Fryderyk V 9
 Gorczyn Jan Aleksander V 4

- Gramatyka (?) VIII 17
Groicki Bartłomiej VIII 4
Jan z Kęt św. p. Relacja życia
Józef Tytus Flawiusz V 7
Kalendarze A I
Kantyczki V 25
Kiszka Leon V 5
Korona niebieska VII 2
Kowalicki Franciszek VIII 12
Krzsimowski Antoni III 10
Książeczka francuska VII 3
Książka różańcowa (?) V 8
Książki do pacierzy (niem.) A V
Lekarstwa (?) VIII 13
Major Jan VIII 5
Mansi Józef VIII 10
Modlitwa (p. Wybór modlitw)
Morsztyn Hieronim V 17
Nabożeństwo do P. Jezusa V 20
Nieremberg Jan Euzebiusz III 6
Nikloszewski Krzysztof III 3
Oficja do Św. Trójcy (?) V 22
Officium polskie A VI
Opatowiusz Adam V 15
Orłowski Ignacy III 14, VIII 8
Ostrowski Jakub p. Żywot Chrystusa
Panegiryki (?) VIII 6
Pollacz Rudolf V 1, A VI
Przykłady (?) II 3
Radziwiłł Albert Stanisław I 1
Radziwiłł Mikołaj Krzysztof IV 2, VIII 9
Relacja życia s. Jana Kantego (Andrzeja
z Conti?) V 15
Rok duszny V 2
Rok Jubileuszu V 16
Rutka Teofil VIII 14
Sekret żydowskiej przewrotności V 19
Skarb drogi (?) VIII 15
Skarga Piotr I 1, II 2, III 2, IV 1, V 15, VII 1,
VIII 2, A IV
Synonimy (?) VIII 18
Szczeniecki Stefan VI 4
Szczerbic Paweł I 3, VIII 3
Szwertner Aleksander V 23
Taryfa V 23, VIII 20
Thuczyński Ignacy VIII 19
Torba śmiechu V 21
Trebnic Jerzy III 9
Vademecum medicum V 10
Wcisłowski Walenty VIII 11
Witkowski Jan VI 2
Wujek Jakub p. Żywot Chrystusa
Wybór modlitw V 3
Zagajewski Ambroży III 7
Żywot Chrystusa IV 3
Żywot s. Dydaka V 13